

भारत का राजपत्र

The Gazette of India

भारताचे राजपत्र

असाधारण
EXTRAORDINARY
असाधारण

भाग १२ अनुभाग १
Part XII Section 1
भाग बारा अनुभाग १

प्राधिकार से प्रकाशित
PUBLISHED BY AUTHORITY
प्राधिकाराद्वारे प्रकाशित

सं. १] नई दिल्ली, २२ जून १९९५/१ आषाढ (शक) १९१७ [खंड ६
No. १] NEW DELHI, 22nd JUNE 1995/1 ASADHA (SAKA) 1917 [Vol. 6
जंक १] नवी दिल्ली, २२ जून १९९५/१ आषाढ (शके) १९१७ [खंड ६

स्वतंत्र संकलन म्हणून फाईल करण्यासाठी या भागाला वेगळे पृष्ठ क्रमांक दिले आहेत.

विधि और न्याय मंदिरालय

(विधायी विभाग)

*नई दिल्ली, दिनांक २२ जून १९९५/१ आषाढ (शक) १९१७

(१) दि बिडी औंड सिगार वर्क्स (कंडीशन ऑफ एम्प्लॉयमेंट) एक्ट, १९६६, (२) दि प्रिवेन्शन ऑफ फूड अँडल्टरेशन एक्ट, १९५४, (३) दि इसेंशियल कमांडिटीज एक्ट, १९५५, (४) दि ट्रेड युनियन्स एक्ट, १९२६, (५) दि इक्कल रेम्युनरेशन एक्ट, १९७६, (६) दि एम्प्लॉयर्स लायबिलिटी एक्ट, १९३८ के मराठी अनुवाद राष्ट्रपती के प्राधिकार से प्रकाशित किया जाता है और यह प्राधिकृत पाठ (केंद्रीय विधि) अधिनियम, १९७३ (१९७३ का ५०) की घारा २ के खण्ड (क) के अधीन उसका मराठी प्राधिकृत पाठ समझा जायेगा।

MINISTRY OF LAW AND JUSTICE

(LEGISLATIVE DEPARTMENT)

New Delhi, dated 22nd June 1995/1 ASADHA (SAKA) 1917

The Translation in Marathi of (1) The Beedi and Cigar Workers (Conditions of Employment) Act, 1966, (2) The Prevention of Food Adulteration Act, 1954, (3) The Essential Commodities Act, 1955, (4) The Trade Unions Act, 1926, (5) The Equal Remuneration Act, 1976, (6) The Employers' Liability Act, 1938 hereby published under the authority of the President and shall be deemed to be the authoritative text thereof in Marathi under clause (a) of section 2 of the Authoritative Texts (Central Laws) Act, 1973 (50 of 1973).

विधि और न्याय मंत्रालय

(विधायी विभाग)

नवी दिल्ली, दिनांक २२ जून १९९५/१ आषाढ़ (शाके) १९१७

(१) दि बिडी और सिगार वर्कर्स (कंडीशन ऑफ एम्प्लॉयमेंट) अॅक्ट, १९६६, (२) दि प्रिव्हेन्चन ऑफ फूड अॅडल्टरेशन अॅक्ट, १९५४, (३) दि इसेंशियल कमर्सॉडीज अॅक्ट, १९५५, (४) दि ट्रेड युनियन्स अॅक्ट, १९२६, (५) दि इक्वल रेम्युनरेशन अॅक्ट, १९७६, (६) दि एम्प्लॉयर्स लायेबिलिटी अॅक्ट, १९३८ या अधिनियमाचा मराठी अनुवाद याद्वारे राष्ट्रपतीच्या प्राधिकाराने प्रसिद्ध करण्यात येत असून 'प्राधिकृत पाठ (केंद्रीय विधि) अधिनियम, १९७३' (१९७३ चा अधिनियम क्रमांक ५०) याच्या कलम २, खंड (क) अन्वये हा अनुवाद त्या अधिनियमाचा प्राधिकृत पाठ आहे असे समजले जाईल.

निवेशसूची
INDEX

अधिनियमाचे नाव Name of the Act	पृष्ठ क्रमांक Page No.
१. बिडी व सिगार कामगार (कामासंबंधीची परिस्थिती) अधिनियम, १९६६ The Beedi and Cigar Workers (Conditions of Employment) Act, 1966	३
२. अन्नमेसळ प्रतिबंधक अधिनियम, १९५४ The Prevention of food Adulteration Act, 1954.	१७
३. अत्यावश्यक वस्तू अधिनियम, १९५५ The Essential Commodities Act, 1955.	३७
४. व्यवसाय संघ अधिनियम, १९२६ The Trade Unions Act, 1926.	५५
५. समान पारिश्रमिक अधिनियम, १९७६ The Equal Remuneration Act, 1976.	६५
६. नियोक्ता दायित्व अधिनियम, १९३८ The Employers' Liability Act, 1938	७१

विडी व सिगार कामगार (कामासंबंधीची परिस्थिती) अधिनियम, १९६६

'(१९६६ चा अधिनियम क्रमांक ३२)

(दिनांक १ मार्च १९६५ रोजी यथाविद्यमान) [३० नोव्हेंबर, १९६६]

विडी व सिगार आस्थापनांमधील कामगारांच्या कल्याणाच्या उपबंध करण्यासाठी आणि त्यांच्या कामासंबंधीच्या परिस्थितीचे विनियमन करण्यासाठी व त्याच्याशी निश्चित असलेल्या बाबींचिषयी उपबंध करण्यासाठी अधिनियम.

भारतीय गणराज्याच्या सतराव्या वर्षी संसदेकडून पुढीलप्रमाणे अधिनियमित होवो:—

१. (१) या अधिनियमास 'विडी व सिगार कामगार (कामासंबंधीची परिस्थिती) अधिनियम, संक्षिप्त नाव, बिस्तार १९६६' असे म्हणता येईल. ब प्रारंभ.

(२) त्याचा विस्तार, जम्मू व काश्मीर राज्य खेरीजकळन संपूर्ण भारतभर आहे.

(३) राज्य शासन शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे नियत करील अशा दिनांकास तो त्या राज्यामध्ये अंमलात येईल आणि राज्य शासनाला निरनिराळ्या क्षेत्रांसाठी व या अधिनियमाच्या निरनिराळ्या उपबंधांसाठी नियंत करता येतील.

२. पा. अधिनियमात, संदर्भानुसार अन्यथा आवश्यक नसेल तर,— व्याख्या.

(क) "प्रौढ" याचा अर्थ, जिच्या वयाला अठरा वर्षे पूर्ण झालेली आहेत ती व्यक्ती, असा आहे;

(ख) "बालक" याचा अर्थ, जिच्या वयाला चौदा वर्षे पूर्ण झालेली नाहीत ती व्यक्ती, असा आहे,

(ग) "सक्षम प्राधिकरण" याचा अर्थ, या अधिनियमाखालील सर्व किंवा कोणतेही कार्याधिकार बजावण्यासाठी राज्य शासनाने शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे आणि त्यामध्ये विनिर्दिष्ट करण्यात येतील अशा क्षेत्रांसाठी प्राधिकृत केलेले कोणतेही प्राधिकरण, असा आहे;

१. उद्देश व कारणे याच्या निवेदनासाठी पहा, गॅंगेट ऑफ इंडिया, दिनांक ११ डिसेंबर, १९६५, भाग दोन, उपविभाग दोन, असाधारण, पृष्ठ १३५३.

२. हा अधिनियम पुढीलप्रमाणे अंमलात आणला गेला,—

(एक) आध्र प्रदेशात १ एप्रिल, १९६८ रोजी (क. ३ खेरीजकळन). पहा, आंश्च प्रदेश राजपत्र, १ एप्रिल, १९६८, भाग एक, असाधारण, पृष्ठ १. कलम ३, १ जून, १९६८ रोजी अंमलात अले, आंश्च प्रदेश राजपत्र, १ एप्रिल, १९६८, भाग एक, पृष्ठ ६;

(दोन) बिहारमध्ये १ जानवारी, १९६९ रोजी, सर्व उपबंध. पहा, बिहार राजपत्र २० डिसेंबर, १९६८, असाधारण, पृष्ठ ३;

(तीन) गुजरातमध्ये १ मे, १९६८ रोजी क. ३ आणि १ एप्रिल, १९६८ रोजी शेष भाग. पहा, गुजरात शासकीय राजपत्र, १४ मार्च, १९६८, भाग एक-एल., पृष्ठ १७५ व १७४;

(चार) जम्मू व काश्मीरमध्ये १ डिसेंबर, १९६७ रोजी. पहा, जम्मू व काश्मीर राजपत्र, ३० नोव्हेंबर, १९६७, भाग तीन, असाधारण;

(पाच) केरळमध्ये १५ ऑगस्ट, १९६८ रोजी कलम ३. पहा, केरळ राजपत्र, २३ जुलै, १९६८, भाग एक, पृष्ठ ४१२;

(सहा) मध्यप्रदेशात १ एप्रिल, १९६८ रोजी कलम ३ खेरीजकळन सर्व उपबंध आणि १ मे, १९६८ रोजी क. ३. पहा, मध्यप्रदेश राजपत्र, ३१ मार्च, १९६८, असाधारण, पृष्ठ ६९२;

(सात) महाराष्ट्रात १ मे, १९६८ रोजी क. ३ आणि १ एप्रिल, १९६८ रोजी अन्य सर्व कलमे. पहा, महाराष्ट्र राजपत्र, ४ एप्रिल, १९६८, भाग एक-एल., पृष्ठ १३७३;

(आठ) ओरिसामध्ये १ जून, १९६८ रोजी क. ३ खेरीजकळन सर्व कलमे. पहा, ओरिसा राजपत्र, २९ मे, १९६८, असाधारण;

(नव) पंजाबमध्ये ४ सप्टेंबर, १९६७ रोजी. पहा, पंजाब शासकीय राजपत्र, २ सप्टेंबर, १९६७, भाग, तीन, असाधारण, पृष्ठ ३७१;

(दहा) त्रामिळनाडूमध्ये १ जुलै, १९६८ रोजी क. ३ खेरीजकळन सर्व कलमे आणि १ सप्टेंबर, १९६८ रोजी क. ३. पहा, फोर्ट सेंट जॉर्ज गॅंगेट, २९ जून, १९६८, भाग एक, उपविभाग एक, असाधारण आणि फोर्ट सेंट जॉर्ज गॅंगेट, ३० जुलै १९६८, भाग एक, उपविभाग एक, असाधारण;

(अकरा) राजस्थानमध्ये १९ मार्च, १९६९ रोजी क. ३. पहा, राजस्थान राजपत्र, १९ मार्च, १९६९, भाग चार (गुजरात), असाधारण, पृष्ठ १११०;

(बारा) गोवा, दमण व दीव या संघ राज्यक्षेत्रामध्ये १ ऑक्टोबर, १९६८ रोजी गोवा शासकीय राजपत्र, २६ सप्टेंबर, १९६८, मालिका एक, पृष्ठ ४१४;

(तेरा) पांडिचरी या संघ राज्यक्षेत्रामध्ये १ सप्टेंबर, १९६८ रोजी कलम ३ खेरीजकळन. पहा, पांडिचरी राजपत्र, ३० जुलै, १९६८, पृष्ठ ५४९;

(६) "कंताटदार" याचा अर्थ, जी व्यक्ती निर्मिति-प्रक्रियेच्या संबंधात कंताटी कामगारांच्या—मार्फत काम करवून घडत ठराविक फलनिष्पत्तीं करण्याची जबाबदारी पत्तकरते किंवा, खाजीं राहत्या घरात कोणत्याही निर्मिति-प्रक्रियेसाठी कामगारांना कामाला बांधून घेते ती व्यक्ती असा आहे आणि त्यात उपकंताटदार, एजंट, मुंची, ठेकेदार किंवा सट्टेदार यांचा समावेश होतो;

(७) "कंताटी कामगार" याचा अर्थ, कोणत्याही निर्मिति-प्रक्रियेच्ये कंताटदाराने किंवा त्याच्यामार्फत कोणत्याही वास्तुमध्ये कामास बांधून घेतलेली किंवा कामी लावलेली कोणतीही व्यक्ती असा आहे,—मग ते नियोक्त्याला माहीत असो वा नसो;

(८) "कामगार" याचा अर्थ, कोणत्याही आस्थापनेच्ये [किंवा गोदामामध्ये] कौशल्याचे, बिन-कौशल्याचे अंगमेहनतीचे किंवा कारकुनी असे कोणतीही काम करण्यासाठी वेतनावर किंवा विनावेतन, थेट किंवा कोणत्याही यंत्रणामार्फत कामावर लावलेली कोणतीही व्यक्ती, असा आहे आणि त्यात—

(एक) यंत्राला घरी विड्या किंवा सिगार किंवा दोन्ही बनवण्यासाठी नियोक्त्याने किंवा कंताटदाराने कच्चा माल दिलेला आहे असा कोणताही कामगार (या अधिनियमात पापुढे "घर-गुती कामगार" म्हणून निर्देशिलेला), आणि

(दोन) नियोक्त्याने किंवा कंताटदाराने [किंवा दोघांनी] कामावर न ठेवलेली परंपुरु नियोक्त्याच्या किंवा कंताटदाराच्या परवानगीने किंवा त्याच्याशी केलेल्या कराराअन्वये काम करणारी कोणतीही व्यक्ती

—यांचा समावेश होतो;

(९) "नियोक्ता" याचा अर्थ,—

(क) कंताटी कामगारांच्या संबंधातील अर्थ, मुळ्य नियोक्ता असा आहे, आणि

(ख) अन्य कामगारांच्या संबंधातील अर्थ, जिचे कोणत्याही आस्थापनेच्या कारभारावर अंतिम नियंत्रण आहे अथवा स्वतः पैसे कर्जाऊ दिल्यामुळे किंवा माल पुरवल्यामुळे किंवा अन्य कारणाने कोणत्याही आस्थापनेच्या कारभाराच्या नियंत्रणामध्ये जिचा भरीव हितसंबंध आहे ती व्यक्ती, असा आहे, आणि जिच्याकडे आस्थापनेचा कारभार सोपवलेला आहे अशा अन्य कोणत्याही व्यक्तीचा त्यात समावेश होतो—मग अशा अन्य व्यक्तीला व्यवस्थापन एजंट, व्यवस्थापक, अधीक्षक म्हणून किंवा अन्य कोणत्याही नावाने संबोधलेले असो;

(ज) "आस्थापना" याचा अर्थ, या कोणत्याही जागेमध्ये किंवा वास्तुमध्ये अथवा जिच्या कोणत्याही भागामध्ये विड्या किंवा सिगार किंवा दोन्ही बनवण्याशी निगडित असलेली कोणतीही निर्मिति-प्रक्रिया चालू आहे किंवा साधारणतः चालू असते अशी, तिच्या प्रसीमांसहित कोणतीही जागा किंवा वास्तू असा आहे, [आणि त्यात त्या वास्तुला जोडून असलेल्या गोदामाचाही समावेश होतो];

* [(ज्ज) "गोदाम" याचा अर्थ—

(एक) वस्तुनिर्माण विषयक प्रक्रियेसाठी लागणारी कोणतीही वस्तु किंवा पदार्थ ;
किंवा

(दोन) विडी किंवा सिगार किंवा दोन्ही ;
यांची साठवण करण्यासाठी उपयोगात आणली जाणारी, कोणत्याही नावाने ओळखण्यास येणारी, कोणतीही व्यावर किंवा इतर कोणतीही जागा, असा आहे ;]

(झ) "ओळोगिक वास्तू" याचा अर्थ, (खाजगी राहते घर सोडून अन्य अशा) ज्या कोणत्याही जागेमध्ये किंवा वास्तुमध्ये किंवा जिच्या कोणत्याही भागामध्ये विड्या किंवा सिगार किंवा दोन्ही बनविण्याशी निगडित असलेला कोणतीही उद्योग किंवा निर्मिति-प्रक्रिया सजीवेतर शक्तीच्या सहाय्याने किंवा त्याविना चालू आहे किंवा साधारणतः चालू असते अशी, तिच्या प्रसीमांसहित कोणतीही जागा किंवा वास्तू असा आहे, [आणि त्यात त्या वास्तुला जोडून असलेल्या गोदामाचाही समावेश होतो].]

(ज) "निरीक्षक" याचा अर्थ, कलम ६ च्या पोटकलम (१) खाली नियुक्त केलेला निरीक्षक, असा आहे ;

(ट) "निर्मिती-प्रक्रिया" याचा अर्थ, कोणत्याही वस्तूचा किंवा पदार्थाचा विडी किंवा सिगार किंवा दोन्ही म्हणून वापर व्यावर अथवा विक्री, वाहतूक, सुपूर्दगी किंवा विलेवाट व्यावर या उद्देशाने त्याची निर्मिती करण्याची, त्यावर शेवटचा हात फिरविण्याची किंवा त्याचे आवेष्टन करण्याची किंवा अन्यथा त्यावर संस्करण करण्याची किंवा तदानुषंगिक अशी कोणतीही प्रक्रिया, असा आहे ;

१. १९९३ चा अधिनियम ४१, कलम २(क) द्वारे समाविष्ट करण्यात आले.

२. वरील अधिनियमाच्या कलम २(ख) द्वारे समाविष्ट करण्यात आले.

३. वरील अधिनियमाच्या कलम २(ग) द्वारे जादा दाखल करण्यात आले.

(२) "निषिद्ध" याचा नवे राज्य भास्तवाने या अधिनियमाताली केल्यात निश्चालार
योग्यता घेण्ये आणि भागु.

(४) “परम लियोलिट” द्वारा अथवा एक अप्रतीक्षित विकास विनायक विद्युत विभाग को प्रदान होने वाली कामयाद साधारण वायुमें बहुत जटिल विना कामयाद वायुमें वायुमें तो अप्रतीक्षित विनायक विद्युत विभाग द्वारा आवंटित किया जाए।

(४) "बालों एवं मर्द" भवता असे यथा अपार विकास किया जिसका निषेचन भवता नियमित बुद्धिमत्ता व्यक्ति एवं विद्यालय ने असे कहा जाइ.

(४) “राज्य वापत” मात्रा रेखे यांत्रिकीया उपग्रहीय रेखे, याचा प्रमाणक वापत वारे.

(३) "गालिया" गाला एवं अमिसरी गालियदेवासुन मुख हृष्णारा सल दिलाया गालियो बता चहे।

(५) "अन्यथाएँ भयों" याकू ने लिखा था कि वे अपने जीवन में बहुत सालों से ऐसा चाहते थे कि उन्हें एक ऐसी स्थिति दी जाए जिसमें वे अपने जीवन को बदल सकें।

(८) न्यौ अग्रेश्वरी दिवान्यासमान दिवानीहि लोकानां तेऽस्माद्विषये कामयात्
प्राप्तान्तः विषयात् भवति वा एव इति विषयात् विषयात् विषयात् विषयात्
प्राप्तान्तः विषयात् भवति वा एव इति विषयात् विषयात् विषयात् विषयात्

(३) सभी विद्यार्थी अपना नया वर्षावासी नियम विभागात्मक दो वर्षों का अधीन संविधान करें।

(४) दिल्ली के द्वारा दिल्ली के भवनों पर बड़ा नियमित विवरण देते हुए उत्तरी दिल्ली के विवरण।

• 100 • 中国古典文学名著分类集成

(१) विद्यार्थीकरणात्मकी जा ता शब्दों विवरण विवरण विवरण विवरण
विवरण विवरण विवरण विवरण विवरण विवरण विवरण विवरण

(१०) विषयात्मक विवरण समाप्त

(४) (५) एवं एकात्मक वस्तु के लिये उसे विकल्प वर्णन में नज़र ना लें तो वस्तु

(३) समाज प्राधिकरण लोकसत्तावे नवीकरण करावे की लिये नवीकरण करपास नवाच वाचा पाचा शिखा भरलाए। भेटकारण (४) याच विनाईदृष्ट उत्तरा वाचाचा विद्वान् कराव.

(५) या विविधप्राण उपचर वाले त्याकाली केलेले नियम यांने सामर्थ वसुप्राज्ञ केले असे आहे असा स्वतंत्र दासी हाताचाचारी भरुण गोप्यवराण सामग्री मध्ये नारपार नाही तिचा त्यावरीकरण नारपार नाही.

(५) वर एवं वारे लायसेन्स हे अपवैद्यन ग्रन्थ किंवा कम्पनीने प्रकल्पात्मक आदे अथवा लायसेन्स प्रारक्षण या व्यापारिक्यात्मक उपक्रमापेक्षी किंवा लायकात्मक फैलत्या नियमापेक्षी कागजाची किंवा लायसेन्सात्मक व्यापारिक्यात्मक गटीचे ग्रन्थ व्यापारिक्यात्मक वेळे वाहे किंवा त्यात व्याहे ग्रन्थात्मक वेळेले नाही, असे सराव व्यापारिक्यात्मक गटीचे तरी लायसेन्स-प्रारक्षणी आपाचे नव्याणे नाईव्यापारी भुवी देवळा ते या व्यापारिक्यात्मकी ग्रन्थ वेळेले किंवा लायसेन्स वेळेले लायसेन्स एवं एक वेळेले किंवा निश्चित एक वेळेले

(७) राज्य शासन, सक्षम प्राधिकरणास या कलमाखाली लायसन मंजूर करण्याच्या किंवा त्याचे नवीकरण करण्याच्या संबंधातील कोणत्याही वावीविषयी त्या शासनाला आवश्यक वाटतील असे संबंधाग्रण स्वरूपाचे लेखी निरेश देऊ शकेल.

(८) या कलमाख्या पूर्वगामी उपबंधाच्या अधीनतेने, सक्षम प्राधिकरणाला, ते निश्चित करील अशा अटीवर व शर्तीवर या अधिनियमाखाली लायसने मंजूर करता येतील किंवा त्याचे नवीकरण करता येईल आणि जेव्हा सक्षम प्राधिकरण एखादे लायसन मंजूर करण्याचे किंवा त्याचे नवीकरण करण्याचे नाकारील तेव्हा, ते अर्जदाराला अशा नकाराच्या लेखी कारणांसहित आदेशाद्वारे कळवून तसा नकार देईल.

अपिले. ५. लायसन मंजूर करण्यास किंवा त्याचे नवीकरण करण्यास नकार देण्याच्या अथवा लायसन रद्द करण्याच्या किंवा निलंबित करण्याच्या सक्षम प्राधिकरणाच्या निर्गंयाने भाराज झालेल्या कोणत्याही व्यक्तीला, राज्य शासन यावावतीत शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे विनिर्दिष्ट करील अशा प्राधिकरणाकडे, विहित असेल अशा कालाधीत आणि वीस रुपयांपेक्षा जास्त नाही अशी विहित फी भरून अपील करता येईल, आणि असे प्राधिकरण लायसन मंजूर करण्याचे किंवा तिचे नवीकरण करण्याचे नाकारणारा अथवा लायसन रद्द करणारा किंवा निलंबित करणारा कोणताही आदेश, आदेशाद्वारे कायम कळ शकेल, आपर्हितत करू शकेल किंवा फिरवू शकेल.

निरीक्षक. ६. (१) राज्य शासन, आपल्या अधिकाऱ्यांपैकी किंवा कोणत्याही स्थानिक प्राधिकरणाच्या अधिकाऱ्यांपैकी आपणांस योग्य वाटतील असे अधिकारी शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे या अधिनियमाच्या प्रयोजनासाठी निरीक्षक म्हणून नियुक्त करू शकेल आणि त्याचा योग्य वाटतील अशा स्थानिक सीमा त्यांना नेसून देऊ शकेल.

(२) राज्य शासनाला, शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे मुख्य निरीक्षक म्हणून एखाद्या व्यक्तीची नियुक्ती करता येईल व ती व्यक्ती संपूर्ण राज्यभर निरीक्षकाच्या शक्ती वापरील.

(३) प्रत्येक मुख्य निरीक्षक व निरीक्षक हा 'भारतीय दंड संहिता' (१८६० चा ४५)-कलम २१ च्या अर्थानुसार लोकसेवक असत्याचे मानव्यात येईल.

निरीक्षकांच्या शक्ती. ७. (१) राज्य शासनाने यावावतीत केलेल्या कोणत्याही नियमांच्या अधीनतेने, ज्या स्थानिक सीमांमध्ये निरीक्षकांची नियुक्ती झालेली असेल तेये तो—

(क) एखाद्या जागेमध्ये किंवा वास्तूमध्ये या अधिनियमाच्या उपबंधाचे अनुपालन केले गेले आहे किंवा केले जात आहे किंवा कसे, याची खातरजात करण्यासाठी आवश्यक असेल अशी तपासणी करू शकेल आणि अशी चौकशी करू शकेल :

परंतु, या कलमाखाली कोणत्याही व्यक्तीवर, ज्या प्रश्नाचा रोख खुद तिला गुन्हामध्ये गोवण्याकडे असेल अशा कोणत्याही प्रश्नाचे उत्तर देण्याची किंवा असा कोणताही साक्षीपुरावा देण्याची रक्खी करण्यात येणार नाही;

(ख) विड्या किंवा सिगार किंवा दोन्ही याच्या निर्मितीच्या संबंधातील कोणतीही विहित नोंदवही किंवा अन्य कोणताही दस्तऐवज हजर करण्यास फर्मावू शकेल;

(ग) कामगारांच्या राहण्याच्या जागा धरून कोणत्याही जागेमध्ये किंवा वास्तूमध्ये कोणतीही निर्मिति-प्रक्रिया चालविली जात आहे किंवा मर्वसामान्यपणे चालविली जाते असा संशय येण्यास त्याला वाजवी कारण असतील तर, आपणांस योग्य वाटतील अशा मदतगीसासह केळ्हाही अशा जागेत किंवा वास्तूमध्ये प्रवेश करू शकेल;

(घ) विहित करण्यात येतील अशा अन्य शक्ती वापरू शकेल.

(२) या अधिनियमाच्या उपबंधाचे व्यतिकरण करून एखाद्या आस्थापनेत कोणतीही निर्मिति-प्रक्रिया चालविली जात आहे जासा संशय येण्यास जर एखाद्या निरीक्षकाला वाजवी कारण असतील तर, तो नियोक्त्याला किंवा त्याच्या अनुपस्थितीत कार्यालयाला रातसर नोटीस देऊन नतर, स्वतःला योग्य वाटतील असे काही मदतगीस असल्यान त्याच्यासह अशा आस्थापनेत प्रवेश करू शकेल.

(३) प्रत्येक नियोक्ता किंवा कार्यालयक मुख्य निरीक्षकाला किंवा, प्रकरणपरत्वे, निरीक्षकाला या अधिनियमाखाली तो आपली कर्तव्य बजावत असताना सर्व वाजवी सुविधा उपलब्ध करून देईल.

[निरीक्षकाने ७क. (१) कोणताही निरीक्षक, या अधिनियमाच्या उपबंधापैकी कोणत्याही उपबंधाचे उल्लंघन कोणतीही तत्र इ. केले गेले असल्यावहून वी कोणतीही तत्राकार त्याच्याकडे कोणाकडून करण्यात आली ते उघड करणार नाही. कोणाकडून आली ते (२) कोणताही निरीक्षक, त्याच्याकडे करण्यात आलेल्या तत्रारीस अनुसरून या अधिनियमाच्ये उघड न करणे, निरीक्षण करतान, संबंधित तियोक्त्याला किंवा कंदाटदाराला किंवा त्याच्या कोणत्याही प्रतिनिधीला तत्रारीस अनुसरून निरीक्षण करण्यात येत असल्याचे उघड करणार नाही :

परंतु, या कलमातील कोणतीही गोष्ट, जिने तकार केली आहे त्या व्यक्तीने आपले नाव उघड करण्यास संमती दिली असेल अशा कोणत्याही वावतीत, लागू होणार नाही.]

१. १९९३ चा अधिनियम ४१, कलम ३ द्वारे समाविष्ट करण्यात आले.

८. प्रत्येक औद्योगिक वारसू व्यवस्थे राखली जाईल आणि कोणताही निचरा नवे किंवा संडास स्वच्छता, यामधून उद्भवाचा दुर्बिधीपासून किंवा अन्य उपद्रवापासून मुक्त ठेवली जाईल आणि सफेत्याचा किंवा रंगाचा हात देणे, रोगण लावणे किंवा पक्का रंग काढणे यासुद्धा, विहित करण्यात यईल अशा स्वच्छतेचा दर्जा तेथे राखला ईल.

९. (१) प्रत्येक औद्योगिक वास्तुमध्ये काम करणाऱ्या व्यक्तींच्या आरोग्यास अपाय पोचू नये वायुबीजन. म्हणून तेथे, विहित करण्यात यईल तशा दर्जाची प्रकाशयोजना, खेळती हवा आणि तपमान रखण्यात यईल.

(२) कोणत्याही औद्योगिक वास्तुमध्ये कामाला असलेल्या व्यक्तींच्या व्यक्तींच्या अपायकारक किंवा उव्वगबाणे ठरण्याचा संभव आहे अशा स्वरूपाचे व क्षेत्र प्रजाणात रजःकण, धूर किंवा अन्य अग्नद्वय जेथे जेथे अशा वास्तुमध्ये निर्मित-प्रकिळा चालवली गेल्यासुद्धे उत्सवित होतात तेथे तेथे, सक्षम प्राधिकरण, कोणत्याही कामाच्या कक्षामध्ये असे रजःकण, धूर किंवा अन्य अग्नद्वय श्वासावाटे आत जाण्यात किंवा त्या कक्षात ती साचव्यास ज्यामुळे प्रतिवध होईल अशा प्रकारची परिणामकारक उपाययोजना करण्यास नियोक्त्याला फर्मवू शकेल.

१०. (१) कोणत्याही औद्योगिक वास्तुमधील कोणत्याही कक्षामध्ये, तेथे कामाला असलेल्या अतिगंधी व्यक्तींच्या आरोग्यास अपायकारक होईल इतपत अतिगंधी करण्यात येणार नाही.

(२) पोटकलम (१) च्या व्यापकतेला बाध न येता, अशा वास्तुमधील कोणत्याही कामाच्या कक्षात, तेथे काम करणाऱ्या प्रत्येक व्यक्तीसाठी निदान सव्वाचार धनमीटर इतकी जागा उपलब्ध असेल, आणि या पोटकलमाच्या प्रयोजनार्थ, कायाच्या कक्षातील तळजविनीच्या प्रातळीच्या वर तीन मीट्रहून अधिक उंचीवरील कोणतीही जागा हिंगेबात घेतली जाणार नाही.

११. (१) प्रत्येक औद्योगिक वास्तुमध्ये नियोक्ता तेथे काम करणाऱ्या सर्व व्यक्तींना सोईस्कर पिण्याचे पाणी होईल त्याप्रमाणे योग्य त्या त्या ठिकाणी आरोग्यप्रद अशा पिण्याच्या पाण्याचा पुरेसा साठा उपलब्ध करून तो सुस्थितीत ठेवण्यासाठी परिणामकारक उपाययोजना करील.

(२) अशी सर्व ठिकाणे त्या औद्योगिक वास्तुमध्ये कामाला असलेल्या वहूसंख्य व्यक्तींना समजेल अशा भाषेत सुवाच्यपणे "पिण्याचे पाणी" असे लिहून निर्दिष्ट केली जातील आणि सक्षम प्राधिकरणाच्या लेखी पूर्वपरवानीशिवाय, कोणतीही धुण्याची जागा, मुतारी किंवा शौचकूप यांच्याशासून सहा मीटरच्या परिघात अशा कोणत्याही ठिकाणाची व्यवस्था केली जाणार नाही.

१२. (१) प्रत्येक औद्योगिक वास्तुमध्ये विहित करण्यात यईल अशा पद्धतीचे शौचकूप व शौचकूप व मुताच्या यांच्यासाठी पुरेशी जागेची व्यवस्था केली जाईल आणि कामगार औद्योगिक वास्तुमध्ये असतील तेव्हा कोणत्याही वेळी त्यांना जेथे जाता येईल अशा सोईस्कर ठिकाणी ते बांधले जातील.

परंतु, जेथे पक्षासापेक्षा कमी व्यक्ती कामाला आहेत किंवा जेथे पाण्यावरीवर मलप्रवाह वाहून नेण्याच्या यंत्रणेची शौचकूप जोडलेले आहेत अशा औद्योगिक वास्तुमध्ये स्वतंत्र मुताच्यांची व्यवस्था करण्याची जरुरी असणार नाही.

(२) राज्य शासनाला, कोणत्याही औद्योगिक वास्तुमध्ये साधारणत तेथे कामाला असलेले पुरुष कामगार व स्त्री कामगार यांची जी काही संघर्ष असेल त्या संघर्षेच्या प्रमाणात तेथे किंतु शौचकूपांची व मुताच्यांची व्यवस्था केली पाहिजे, त्यांची संघर्षा विनिर्दिष्ट करता येईल, आणि त्या औद्योगिक वास्तुमध्ये काम करणाऱ्या व्यक्तींच्या आरोग्याच्या दृष्टीने त्या औद्योगिक वास्तुमधील आरोग्यरक्षणाच्या संबंधात कामगारांचे आवश्यक करंव्य धरून, त्यास आणव्याची ज्या बाबी आवश्यक वाटतील त्यासंवर्धी त्याला तरतुद करता येईल.

१३. जेथे तंबाखूची मिसळण करणे किंवा तो चाळणे किंवा दोन्ही किंवा अशा शरम भट्टांमध्ये धुण्याच्या सोयी विडशा खोकेने या क्रिया चालतात अशा प्रत्येक औद्योगिक वास्तुमध्ये नियोक्ता, विहित करण्यात येईल त्याप्रमाणे कामगारांच्या उपयोगासाठी धुण्याच्या सोयी पुरवील.

१४. (१) जेथे सर्वसाधारणपणे [तीसहून] अधिक कामगार स्तिथी कामाला असतात अशा पाळणार्धे, प्रत्येक औद्योगिक वास्तुमध्ये, अशा कामगार स्तिथीच्या सहा वर्षांखालील वालकांच्या उपयोगासाठी योग्य अशी एखादी खोली किंवा खोल्या पुरवल्या जातील व त्या सुस्थितीत ठेवल्या जातील,

- (२) (क) अशा खोल्यामध्ये पुरेशी जागा असेल;
- (ख) त्यामध्ये पुरेसा प्रकाश व मोकळी हवा असेल;
- (ग) त्या स्वच्छ व आरोग्यकारी स्थितीत ठेवल्या जातील;
- (घ) त्या खोल्या बालके व अर्भके यांच्या संगोपनाचे प्रशिदण घेतलेल्या स्त्रीळ्या ताव्यात असतील.

- (३) राज्य शासनाला पुढील प्रकारचे नियम करता येतील:

(क) या कलमाखाली पुरवावयाच्या खोल्या कीठे असाव्यात ते आणि त्यांचे बांधकाम, जागेची सोय, कनिचर आणि अन्य माध्यनसामग्री याच्या बांधतीतील मानके विहित करणारे,

(द) जिला हे कलम लागू होते अशा कोणत्याही औद्योगिक वास्तुमध्ये कामगार स्त्रियांची बालके सांभाळण्यासाठी, त्याचे कपडे धूप्याच्या व बदलाच्या योग्य त्या सोयी धरून आणखी सोयी पुरवणे आवश्यक करणारे;

(े) कोणत्याही औद्योगिक वास्तुमध्ये अशा बालकांसाठी मोफत दूध किंवा अल्पोपाहार किंवा दोन्ही पुरवणे आवश्यक करणारे;

(ध) कोणत्याही औद्योगिक वास्तुमध्ये अशा बालकांच्या माता त्या बालकांना आवश्यक तितक्या कालांतरागणिक अधूनमधून पाजू शकतील अशा सोयी उपलब्ध केल्या जाव्यात असे आवश्यक करणारे.

प्रथमोपचार. १५. प्रत्येक औद्योगिक वास्तुमध्ये, विहित करण्यात येतील अशा प्रथमोपचाराच्या सोयी, उपलब्ध केल्या जातील.

आहारगृहे. १६. जेथे सर्वसाधारणपणे किमान दोनशे पक्षास कामगार कामाला असतात अशा प्रत्येक औद्योगिक वास्तुमध्ये कामगारांच्या उपयोगासाठी एखादे आहारगृह पुरवण्यास व ते चालवण्यास राज्य शासन नियोक्त्याला नियमांद्वारे आवश्यक करू शकेल.

कामाचे तास. १७. कोणत्याही कामगारास एखादा औद्योगिक वास्तुमध्ये कोणत्याही दिवशी नऊ तासांपेक्षा जास्त किंवा कोणत्याही आठवड्यात अठठेचाळीस तासांपेक्षा जास्त काम करावयास लावले जाणार नाही किंवा तशी मुभा दिली जाणार नाही:

परंतु, जर अतिकालिक कामासकट कामाचा कालावधी कोणत्याही दिवशी दहा तासांपेक्षा जास्त नसेल आणि कोणत्याही आठवड्यात एकंदर मिळून चौपन तासांपेक्षा जास्त नसेल तर, अतिकालिक वेतन देण्याच्या शर्तीवर कोणत्याही प्रोड कामगारास अशा औद्योगिक वास्तुमध्ये या कलमाखाली निश्चित केलेल्या मयदिपेक्षा जास्त अशा कोणत्याही कालावधीपुरते काम करण्यास मुभा देता येईल.

अतिकालिक १८. (१) जेव्हा कोणत्याही औद्योगिक वास्तुमध्ये कामाला असलेल्या कोणत्याही कामगाराला कामावहूनचे वेतन जादा वेळ काम करावे लागल तेव्हा, अशा अतिकालिक कामाच्या बाबतीत तो त्याच्या सामान्य वेतन दराच्या दुप्पट दराने वेतन मिळवण्यास हक्कदार असेल.

(२) जेव्हा एखादा औद्योगिक वास्तुमधील कामगारांना कामावारी दराच्या तत्वावर भजुरी दिली जात असेल तेव्हा, या कलमाच्या प्रयोजनापुरता, अतिकालिक वेतनदर वेळेवारी दरानुसार परिणाम करून ठरवण्यात येईल व तो दर ज्या आठवड्यात जादा वेळ काम केलेले आहे त्याच्या लगतपूर्वीच्या आठवड्यात ज्या ज्या दिवशी त्यांनी प्रत्यक्षात काम केलेले होते त्या दिवसांच्या त्यांच्या पूर्णकालिक कमाईच्या दैनिक सरासरीशी शक्य तितपत जवळजवळ सममूल्य असेल.

[स्पष्टीकरण.—ज्या आठवड्यात अतिकालिक काम करण्यात आले असेल त्या आठवड्याच्या लगतपूर्वीच्या आठवड्याच्या कोणत्याही दिवशी एखादा कामगाराने काम केलेले नसेल त्या बाबतीत, या पोटकलमाच्या प्रयोजनार्थ, अतिकालिक कामाचा दर ठरवताना, त्याने प्रत्यक्षात काम केले असेल अशा आठवड्याच्या लगतपूर्वीचा कोणताही आठवडा विचारात घेतला जाईल.]

(३) या कलमाच्या प्रयोजनार्थ, “सामान्य वेतन दर” याचा अर्थ, मूळ वेतन अधिक कामगारांना अन्नधान्य आणि वस्तु यांची सवलतीच्या भावाने विक्री केल्याने उपार्जित होणाऱ्या फायद्याचे रोब्र सममूल्य धरून त्या त्या काळी कामगाराचा ज्यावर हक्क असेल तो भत्ता, असा आहे, परंतु, त्यात बोनसचा समावेश होत नाही.

(४) कामगाराला अन्नधान्य आणि अन्य वस्तु यांची सवलतीच्या भावाने विक्री केल्यामुळे उपार्जित होणाऱ्या फायद्याचे रोब्र सममूल्य प्रमाण कुटुंबाला जास्तीत जास्त जितके अन्नधान्य व अन्य वस्तु अन्नतेय असतील तितक्या कमाल मयदिच्या आधारे जसजसे विहित करण्यात येईल तसेतसे संगणित केले जाईल.

स्पष्टीकरण १ ले :—“प्रमाण कुटुंब” याचा अर्थ कामगार, त्याचा किंवा तिचा विवाहसाथी आणि दोन मुळे मिळून तीन पोढ उपभोक्त्या घटकांचे बनलेले कुटुंब, असा आहे.

स्पष्टीकरण २ रे :—“प्रोड उपभोक्ता घटक” याचा अर्थ, पुरुषाच्या बाबतीत चौदा वर्षावरील वयाचा पुरुष हा उपभोक्ता घटक होय; आणि स्त्रीच्या बाबतीत चौदा वर्षावरील वयाची स्त्री हा उपभोक्ता घटक होय व मुलाच्या बाबतील, एका प्रोड उपभोक्त्या घटकाच्या अनुक्रमे आठ दशांश व सहा दशांश या दराने सगणना केली जाईल.

विश्रातीचे मध्यांतर. १९. औद्योगिक वास्तुमधील कामगारांच्या रोजाच्या कामाचे तास अशा प्रकारे निश्चित केले जातील की, जेणेकरून कोणताही कालावधी पाच तासांहून अधिक होणार नाही आणि कोणत्याही कामगाराला निवान अघी तास तरी विश्रातीचे मध्यांतर मिळाल्यावरीज पाच तासांहून अधिक काळ काम करावे लागणार नाही.

२०. औद्योगिक वास्तुमध्येल कामगाराच्या कामाचे तास अशा तऱ्हेने घोजले जातील की, जेणेकरून कार्यकालविस्तार कलम १९ खालील त्याच्या विश्रांतीच्या भव्यंतरासह ते कोणत्याही दिवशी साडेहां तासांपेक्षा अधिक होणार नाहीत :

परंतु, मुख्य निरीक्षकाला, कारणे लेखी विनिर्दिष्ट करून त्या कारणांसाठी बारा तासांपर्यंत कार्यकालविस्तार वाढवता येईल.

२१. (१) विडधांची किंवा तंबाखूची पाने भिजत घालण्याची कामे असल्याखेरीज एरव्ही प्रत्येक आठवडी मुट्ठा, औद्योगिक वास्तु आठवड्यातील एका दिवशी पूर्णपणे बंद राहील आणि औद्योगिक वास्तुमध्ये ठळक ठिकाणी नोटीस लावून नियोक्त्याला तो दिवस विनिर्दिष्ट करावा लागेल व असा विनिर्दिष्ट केलेला दिवस तीन महिन्यांतून एकदा यापेक्षा अधिक वेळा व मुख्य निरीक्षकांची लेखी परवानगी घेतल्याखेरीज नियोक्त्याला बदलता येणार नाही :

[परंतु, अशा प्रत्येक नोटीशीची प्रत, ती नोटीस औद्योगिक वास्तुत प्रदर्शित केल्याच्या दिनांकापासून दोन आठवड्यांच्या आत, औद्योगिक वास्तुवर अधिकारिता असणाऱ्या निरीक्षकाकडे पाठवण्यात येईल.]

(२) पोटकलम (१) मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, उक्त वास्तु पोटकलम (१) च्या अनुसार ज्या दिवशी बंद असेल त्या दिवशी तेथे विडधांची किंवा तंबाखूची पाने भिजविण्याच्या कामी लावलेल्या कामगाराला उक्त दिवसाच्या लगतपूर्वीच्या किंवा नंतरच्या तीन दिवसांपैकी एका दिवशी बदली सुटी दिली जाईल.

(३) या कलमाखालील सुटीबद्दल कामगाराला, कोणतीही विरुद्ध संविदा असली तरीही, सुटीच्या लगतपूर्वीच्या आठवड्यामध्ये त्यांने ज्या ज्या दिवशी काम केले त्या दिवसांच्या त्याच्या एकूण पूर्णकालिक कमाईच्या—यात कोणतीही अतिकालिक कमाई व बोनस याचा समावेश नाही, पण महाराष्ट्र व अन्य भृत्यांचा समावेश आहे—दैनिक सरासरीइतक्या दराने पैसे दिले जातील.

स्पष्टीकरण :—“एकूण पूर्णकालिक कमाई” या शब्दप्रयोगाला कलम २७ मध्ये त्याला नेमून दिलेला अर्थ आहे.

२२. (१) प्रत्येक औद्योगिक वास्तुमध्ये, प्रत्येक दिवशी कामगारांना किंवा वेळ काम करावे कामाच्या अवधी-लागेल तो अवधी स्पष्टपणे दर्शविणारी कामाच्या अवधींबाबती नोटीस विहित असेल अशा नमुन्यात व बाबतची नोटीस. अशा पद्धतीने लावण्यात येईल व ती दिवसांकूप ठेवण्यात येईल.

(२) (क) त्या औद्योगिक वास्तुवर अधिकारिता असलेल्या निरीक्षकाकडे पोटकलम (१) मध्ये निर्देशिलेल्या नोटीशीची नक्कल तीन प्रतीत, या अधिनियमाच्या प्रारंभकाळी काम चालवत असलेल्या कोणत्याही औद्योगिक वास्तुच्या बाबतीत, या अधिनियमाखाली पहिल्यांदा लायसन भंजूर झाल्याच्या दिनांकामासून दोन आठवड्यांच्या आत, आणि अशा प्रारंभकाळांनंतर काम चालू करणाऱ्या कोणत्याही औद्योगिक वास्तुच्या बाबतीत, त्या औद्योगिक वास्तुत काम चालू होण्याच्या दिवसापूर्वी पाठवण्यात यर्ह॒.

(ख) पोटकलम (१) मध्ये निर्देशिलेल्या नोटीशीत ज्यामुळे बदल करावा लागेल असा कोणताही फेरबदल कामाच्या व्यवस्थेत करावयाचा विचार असल्यास, तो करण्यापूर्वी निरीक्षकाकडे तीन प्रतीत त्याची सूचना पाठवण्यात येईल आणि पागील बदल झाल्यापासून एक आठवडा उलटून जाईपर्यंत निरीक्षकाच्या पूर्वमंजुरीखेरीज असा कोणताही बदल करण्यात येणार नाही.

२३. कोणत्याही औद्योगिक वास्तुमध्ये कोणत्याही कामगाराला, कलम २२ खाली त्या वास्तुत कामाचे तास कलम २२ खालील नोटीशीनुसार असेल त्याहून अन्यथा कामावर लावले जाणार नाही.

२२ खालील
नोटीशीनुसार
असावेत.

२४. कोणत्याही बालकास कोणत्याही औद्योगिक वास्तुमध्ये काम करावयास लावले जाणार नाही बालकांना कामावर किंवा तशी मुझा दिली जाणार नाही.

ठेवण्यास मनाई.

२५. कोणत्याही औद्योगिक वास्तुमध्ये कोणत्याही स्त्रीस किंवा अल्पवयीन व्यक्तीस मध्यान्हपूर्वे विवक्षित अवधीमध्ये ६ ते मध्यान्होत्तर ७ या वेळेव्यतिरिक्त काम करावयास लावले जाणार नाही किंवा तशी मुझा दिली स्त्रियांना किंवा अल्पवयीन व्यक्तीना कामावर लावण्यास मनाई.

कालावधी संवेतन रजा.

२६. (१) आस्थापनेतील प्रत्येक कामगारास एको कैलेंडर दर्शात—

(एक) प्रीढाच्या बाबतीत, मागील कैलेंडर वर्षामध्ये त्याने काम केलेला प्रत्येक वीता दिवसांमध्ये एक दिवस या प्रमाणात;

(दोन) अल्पवयीन व्यक्तोच्या बाबतीत, मागील कैलेंडर वर्षामध्ये तिचे कार केलेल्या प्रत्येक पंधरा दिवसांमध्ये एक दिवस या प्रमाणात;

संवेतन रजा दिली जाईल.

स्पष्टीकरणः—या पोटकलमाखाली अनुज्ञेय रजा सर्व सुट्या वगळून असेल-मग त्यां सुट्या रजेच्या कालावधीच्या दरम्यान येवेत किंवा सुरुतात येवेत किंवा शेवटी येवेत.

(२) जर वर्ष चालू असताना मध्येच एखाद्या कामगाराला नोकरीतून मुक्त केले गेले किंवा नोकरीतून बडतर्फ करण्यात आले किंवा त्याने नोकरी सोडली तर, तो पोटकलम (१) मध्ये ठेवून दिलेल्या प्रमाणात संवेतन रजेस हक्कदार असेल.

(३) या कलमाखाली रजेची परिणामा करताना, अर्ध्या दिवसांची किंवा त्याहून अधिक अशी कोणतीही अपूर्णांश रजा एक संतुष्ट दिवसांची रजा म्हणून मानली जाईल आणि अर्ध्या दिवसांपेक्षा कमी अशी कोणतीही अपूर्णांश रजा वगळली जाईल.

(४) जर एखाद्या कामगाराने एखाद्या कैलेंडर वर्षात पोटकलम (१). खाली त्याला अनुज्ञेय असलेली सगळी रजा घेतली नाही तर, त्याने न घेतलेली रजा त्यानंतरच्या कैलेंडर वर्षात त्याला अनुज्ञेय होणाऱ्या रजेमध्ये जमा केली जाईल:

परंतु, एकूण जितक्या दिवसांची रजा पुढ्या वर्षात जमेस धरता येईल ती संख्या, प्रीढाच्या बाबतीत तीस दिवसांपेक्षा आणि अल्पवयीन व्यक्तोच्या बाबतीत चालीस दिवसांपेक्षा अधिक असलार नाही.

(५) पोटकलम (१) खाली अनुज्ञेय होणारी संपूर्ण रजा किंवा त्याची काही भागाची रजा मिळाऱ्यासाठी कामगाराने करावयाचा अर्ज लेखी द्यावा लागेल आणि गर्वसाधारणपणे तो अर्ज त्याला रजा ज्या दिवसापासून हवी असेल त्याच्या पुरेसे अगोदर करावा लागेल.

(६) पोटकलम (१) खाली जो कामगार रजेला हक्कदार आहे त्याच्या बाबतीत त्याचा जितमध्ये रजेवर हक्क आहे तो संपूर्ण रजा वेण्यापूर्वी नियोक्त्याने त्याचो नोकरी संपवली तर, किंवा कामगाराने रजेसाठी अर्ज केलेला असून ती रजा त्याला मंजूर झालेली नसेल तर, किंवा जर ती रजा वेण्यापूर्वी कामगाराने आपली नोकरी सोडली तर, नियोक्ता त्याला न घेतलेल्या रजेच्या बाबतीत कलम २७ खालील प्रदेय होणारी रक्कम देईल आणि असे प्रदान, नियोक्त्याने कामगाराची नोकरी संपवली नसेल तर अशा समाप्तीनंतरच्या कामाचा दुसरा दिवस संपण्यापूर्वी आणि जेव्हा कामगार स्वतः नोकरी सोडून जाईल तेव्हा त्यानंतरच्या पगाराच्या दिवशी किंवा त्या अगोदर केले जाईल.

(७) नोकरीतून मुक्त होयापूर्वी किंवा वडतपूर्वी द्याव्या लागणाऱ्या नोटिफीसा कालावधी मोजताना कामगाराने न घेतलेली रजा विचारात घेतली जाणार नाही.

रजेच्या २७. (१) कलम २६ खाली कामगाराला अनुज्ञेय असलेल्या रजेवैदल त्याला, त्याच्या रजेच्या कालावधीमध्यील लगतपूर्वीच्या महिन्यांमध्ये त्याने जितके दिवस काम केले त्या दिवसांची त्याची कोणतीही अतिकालिव वेतन, कमाई व बोनस वगळून, पण मळागाई व अन्य भते घटन जितकी एरून पूर्णकालिक कमाई असेल तिच्या दैतिक संरासरीहतव्या दराने पैसे दिले जातील.

स्पष्टीकरण १ के :—या पोटकलमापासून, “एकूण पूर्णकालिक कमाई” या शब्दाव्योगाचा अर्थ अन्नधान्य आणि अन्य वस्तू यांची सवलतीच्या भावाने कामगाराना विक्री केल्यामुळे उपांजित होणाऱ्या ज्या फायद्यावर कामगाराचा हक्क असेल त्याचे रोख समन्वय असा आहे, पण त्यात बोनसचा समवेश होत नाही.

स्पष्टीकरण २ के :—घरगुती कामगाराला रजेच्या कालावधीमध्ये प्रदेय असलारे वेतन निश्चिय करण्याच्या प्रयोजनार्थ किंवा घरगुती स्त्री-कामगाराला प्रागुतिविषयक लाभ प्रदान करण्याच्या प्रयोजनार्थ “दिवस” याचा अर्थ, विड्या किंवा सिगार किंवा दोही बनवण्यासाठी मध्यरात्री पासून सुरु होणाऱ्या चौबीस तासांच्या कालावधीपैकी ज्या कोणत्याही अवधीत असा घरगुती कामगार कानावर लावलेल होता तो कालावधी असा आहे.

(२) ज्या कामगारास तो प्रोड असल्यास चार दिवसांपेक्षा कमी नाही आणि अल्पवयीन व्यक्त असल्यास पाच दिवसांपेक्षा कमी नाही इतकी रजा मंजूर करण्यात आली असेल त्याला त्याची रजा सुरु होण्यापूर्वी मंजूर रजेच्या कालावधीने देय वेतन दिले जाईल.

औद्योगिक वास्तवना २८. (१) “वेतन प्रदान अधिनियम, १९३६” (१९३६ चा ४) (या कलमापासून यापुढे ‘उत्तर वेतन प्रदान अधिनियम’ म्हणून निर्दिष्टले) यामध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, राज्य शासनाला शासकीय अधिनियम, १९३६ राजपत्रातील अधिवृत्तवेद्वारे असे निर्देशित कराला येईल की, उक्त अधिनियमाच्या उपर्याप्तीकी सर्व किंवा लागू करावयाचा, कोणतेही उपवंश अवधा द्याव्याली केलेले नियम, हा अधिनियम ज्यानंतर कागू होतो या आस्थापनेतील किंवा आस्थापनवर्गातील सर्व कामगारांना किंवा कोणत्याही कामगारवर्गाता लागू होतील, आणि उक्त

अधिनियमाचे उपबंध थापण्याणे लागू केल्यावर, या अधिनियमाखाली नियुक्त केलेला निरीक्षक हा त्याच्या अधिकारितेच्या स्थानिक सीमांवर्ध्ये उक्त अधिनियमाच्या अशा उपबंधांची अंमलबजावणी करण्याच्या व्योजनार्थ निरीक्रक असल्याचे मानण्यात येईल.

(१) राज्य खासगाराला, पोटकलम (१) खाली काढलेली कोणतीही अधिसूचना तशाच अधिसूचने द्वारे रद्द करता येईल किंवा तिच्यात बदल करता येईल.

२८. (१) कानगारांना औद्योगिक वास्तुच्या बाहेर विडयांची किंवा तंबाबऱ्यांची पाने भिजवता विशेष उपबंध लावीत किंवा तंबाबऱ्यांची अशा कामगारांच्या वर्तीने नियोक्त्याने अर्ज केला असता राज्य खासगार तसी परवानगी देऊ शकेल.

(२) पोटकलम (१) खाली औद्योगिक वास्तुच्या बाहेर जे काम करावयास परवानगी मिळेल त्या खामगारावर नियोक्ता विहित नमुन्यात नोंद ठेवील.

(३) या कलमात अन्यथा उपर्युक्त केले असेल तेवढे सोडा एरबही, कोणताही तियोक्ता, विडया किंवा भिन्नार किंवा दोन्ही बनवण्याच्या संबंधातील कोणतीही निर्मिति-प्रक्रिया औद्योगिक वास्तुच्या बाहेर करावयास लावार नाही किंवा तशी मुभा देणार नाही:

परंतु, या पोटकलमातील कोणतीही गोष्ट, ज्याला नियोक्त्याने किंवा कनाटदाराने विडया किंवा भिन्नार किंवा दोन्ही घरी बनवण्यासाठी कच्चा गाल दिलेला आहे त्या कामगाराला लागू होणार नाही.

३०. (१) एखादी कृती किंवा अकृती करणारी व्यक्ती जर विजिष्ट वयापेक्षा कमी वयाची वयापेक्षा कमी वयाची वयावावतचा असती तर ती कृती किंवा अकृती या अधिनियमाखाली शिक्षापाद गुन्हा ठरली असती असे असून न्याया- शावितीभार, ल्याच्या मते ती व्यक्ती सहुदरेनी अशा वयापेक्षा कमी वयाची असेल तर, आपण त्यापेक्षा कमी वयाचे नाहीत असे जागीत करण्याचा भार त्या आरोपी व्यक्तीवर राहील.

(२) सहायक जिल्हा शल्यकित्सकाच्या दर्जपेक्षा ज्याचा दर्जी कमी नाही असा वैद्यकीय अधिकारी कामगारासंबंधी जेव्हा असे लेडी अधिकवय देईल की, आपण त्याची तपासणी केलेली आहे आणि अशा अधिकवयात नमूद केलेल्या वयापेक्षा तो कमी वयाचा आहे असा त्याचा विष्वास आहे तेहा, या अधिनियमाच्या व त्याखाली केलेल्या नियमांच्या प्रयोजनार्थ, ते अधिकवय कामगाराच्या वयाचा पुरवा हणून स्त्रीकाराहू असेल.

३१. (१) कोणताही नियोक्ता, जो कामगार सहा महिने किंवा त्याहून जास्त काळ कामाला वडतर्फीची नोटीस दिलेला आहे याला, वाजवी कारणाखेरीज आणि अशा कामगाराला किमान एक महिन्याची नोटीस किंवा अशा नोटीजीऐवजी एक महिन्याचे वेतन दिल्याशिवाय सेवा मुक्त करणार नाही:

परंतु, जर अशा कामगारावर गैरवतणुकींवा दोवारांवै डेझन तियोक्त्याने त्या प्रयोजनासाठी केलेल्या नोटीजीमध्ये त्याचा पुढी देणारा असा समाधानकारण पुरवा नोंदला गेल्याने तो अशा कामगाराला वामक्त कह द्यावी असेल तर, अशा नोटीजीवी आवश्यकता असणार नाही.

(२) (व.) कार्यमुक्त केलेल्या किंवा वडतर्फ केलेल्या किंवा कापात केलेल्या कामगाराला, आपणास वामक्त करण्यस जाजवी कारण नव्हते या आधारावर किंवा नियोक्त्याने ठरवल्याप्रमाणे आपण दोषी नव्हता या आधारावर किंवा कार्यमुक्तीची किंवा वडतर्फीची ही शिक्षा फार कडक होती या आधारावर, विहित असेल अशा प्राधिकरणानुदे आणि तशा अवधीमध्ये अपील करता येईल.

(घ.) अपील प्राधिकरण विहित रीतीने नियोक्ता व कामगार यांना नोटीस दिल्यानंतर, अपील फेटाळू केला किंवा त्या कालावधीमध्ये कामगाराला कामधंदाबाबत ठेवले हैतो त्या कालावधीच्या वेतनासह किंवा त्याचिना त्याला पुढी कामावर घ्यावे असा निवेद देऊ शकेल किंवा त्याला पुढी कामावर न देणा भरपाई देण्यात याची असा निवेद देऊ शकेल किंवा हा प्रकरणाच्या परिस्थितीत त्याला योग्य घेण्यात असा अस्य अनुत्तोष मजूर कळ शकेल.

(२क) अपील प्राधिकरणाला, पुढील गोष्टीच्या वाबतीत, दावाची संपरीक्षा करताना, 'दिवारी किंवा संहिता १२०८' हिच्या अववदे दिवाची न्यायालयाकडे ज्या शक्ती निहित केलेल्या असतील त्याची कृती असतील; त्या गोष्टी अशा :—

(घ.) कोणत्याही अवधीस उपस्थित राहण्यास भाग पाडणे आणि तिची शपथेवर तपासणी करणे;

(४) दस्तऐवज आणि महरवाच्या वस्तू हजर करण्याची मज्जी करणे;]

(५) अपील प्राधिकरणाना निर्णय अंतिम असेल व तो दोन्ही पक्षकारांना वंधनकारक राहील आणि अपील प्राधिकरणाच्या आदेशानाच्ये विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा अवधीमध्ये त्याची अंमलबजावणी घरण्यात मेईल.

निरीक्षकाला अटकाव

केल्याबद्दल शिक्षा. ३२. जो कोणी अधिनियमाद्वारे किंवा त्याखाली मुळ्य निरीक्षकाला किंवा निरीक्षकाला प्रश्नन करण्यात आलेल्या कोणत्याही शक्तीचा तो वापर करत असताना त्याला अटकाव करील, अथवा या अधिनियमाला किंवा त्याखाली केलेल्या नियमांना अनुसृत त्याच्या हवाली असलेल्या कोणत्याही नोंदवडीची किंवा अन्य दस्तऐवजाची मुळ्य निरीक्षकाने किंवा निरीक्षकाने मागणी केल्यावर ती हजर करण्यास चुकेल, अथवा औद्योगिक वास्तुमधील एखादा कामगार मुळ्य निरीक्षकापुढे किंवा निरीक्षकापुढे घेऊ नये किंवा त्याच्याकडन तपासणी होऊ नये म्हणून त्याच्याबाबत गुंतता राखील किंवा प्रतिबंध करील तो, '[सहा] महिनेपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासास, किंवा '[पाच हजार] रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडास, किंवा दोन्ही शिक्षास पात्र असेल.

**अपराधाबद्दल
सर्वसाधारण दंड.**

३३. (१) या अधिनियमात अन्यथा व्यक्तपणे उपबंधित केले अमेल तेवढे सोडन एरव्ही, जो कोणतीही व्यक्ती या अधिनियमाच्या किंवा त्याखाली केलेल्या कोणत्याही नियमाच्या उपबंधापैकी कशाचेही व्यतिक्रमण करील, अथवा कलम ३१-पोटकलम (२) च्या खंड (ख) खाली अपील प्राधिकरणाने दिलेल्या कोणत्याही आदेशानुसार वेतन किंवा भरपाई देण्यास चुकेल ती, पहिल्यांदा केलेल्या अपराधाबद्दल दोनशे पक्षास रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडास, आणि दुसऱ्यांदा केलेल्या किंवा नंतरच्या कोणत्याही अपराधाबद्दल एक महिन्यांपेक्षा कमी असणार नाही किंवा सहा महिन्यांपेक्षा जास्त असणार नाही इतक्या मुदतीच्या कारावासास, किंवा शंभर रुपयांपेक्षा कमी असणार नाही किंवा पाचगो रुपयांपेक्षा जास्त असणार नाही इतक्या द्रव्यदंडास, किंवा दोन्ही शिक्षांस पात्र असेल.

(२) (क) जो कोणताही नियोक्ता कलम ३१-पोटकलम (२) खंड (ख) खाली अपील प्राधिकरणाने दिलेल्या आदेशानुसार एखादा कामगारास पुन्हा कामावर घेण्यात कसूर करील तो, दोनशे पक्षास रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडास पात्र असेल.

(ख) खंड (क) खाली दोषी ठरवला गेल्यानंतर जो कोणताही नियोक्ता अशा दोषसिद्धीच्या दिनाकानतरही त्या खडामध्ये नमूद केलेल्या आदेशानुसार कामगाराला पुन्हा कामावर घेण्यात कसूर करण्याचे चालू ठेवील तो, अशा कमुरीच्या प्रत्येक दिवसाबद्दल वीस रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडास पात्र असेल.

(ग) या पोटकलमाखाली शिक्षापात्र असणाऱ्या अपराधाची संपरीक्षा करणारे कोणतेही न्यायालय, संपूर्ण द्रव्यदंड किंवा त्याचा कोणताही अंश वसूल केला गेल्यास, अशा कमुरीमुळे त्याच्या मते ज्या व्यक्तीला क्षती पोहोचलेली आहे त्या व्यक्तीला तो भरपाईच्या रूपाने देण्यात याचा असे निदेशित करू शकेल.

(३) वेतनाच्या व्याख्येच्या संबंधात 'वेतन प्रदान अधिनियम, १९३६' (१९३६ चा ४) यामध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, कलम ३१-पोटकलम (२) खंड (ख) खाली नियोक्त्याने देणे आवश्यक असलेली, परंतु त्याने न दिलेली कोणतीही भरपाई हो त्या अधिनियमाच्या उपबंधांदाली विलंबित वेतन म्हणून वसुलीयोग्य असेल.

(४) कलम ३ च्या उपबंधांच्या व्यतिक्रमणाबद्दल कोणत्याही व्यक्तीवर लावलेल्या अभियोगात, विड्या किंवा सिगार किंवा ती दोन्ही बनवण्याशी नियंत्रित असलेली कोणतीही निर्मिति-प्रक्रिया खडू अशी व्यक्ती अथवा तिची कोणतीही कुटुंबीय व्यक्ती अथवा अशा व्यक्तीवरोवर राहणारी किंवा तिच्यावर अवलंबून असणारी कोणतीही अन्य व्यक्ती चालवत होती हा बचाव देता येणार नाही.

कंपन्यांनी केलेले

३४. (१) जेव्हा जेव्हा या अधिनियमाखालील अपराध एखादा कंपनीने केलेला असेल तेव्हा, अपराध घडला त्यावेळी जी जी व्यक्ती कंपनीच्या कामकाज चालनाची प्रभारी होती किंवा त्याबद्दल कंपनीला जवाबदार होती ती प्रत्येक व्यक्ती, तसेच कंपनीही, त्या अपराधाबद्दल दोषी असल्याचे मानण्यात येईल आणि त्याच्याविरुद्ध कार्यवाही केली जाण्यास व तदनुसार शिक्षा मिळाऱ्यास त्या पात्र ठरतील :

परंतु, अपराध आपल्या नकळत घडला किंवा असा अपराध घडू नये म्हणून आपण सर्व प्रकारे वाजवी तत्परता दाखवली होती असे जर अशा कोणत्याही व्यक्तीने शावीत केले तर, या पोटकलमात अंतर्भूत असलेल्या कोणत्याही गोष्टीमुळे ती व्यक्ती या अधिनियमाखालील कोणत्याही शिक्षेस पात्र ठरणार नाही.

(२) पोटकलम (१) मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, या अधिनियमाखालील अपराध एखादा कंपनीने केलेला असेल व कंपनीचा कोणताही संचालक, व्यवस्थापक, सचिव, किंवा अन्य अधिकारी यांच्या संभतीने किंवा मुकानमतीने अपराध करण्यात आला आहे किंवा त्याच्याकडन झालेल्या कोणत्याही हलगर्जी-पणाशी त्या अपराधाचा कारणसंबंध जोडत येण्यासारखा आहे असे शावीत करण्यात आले असेल तर, असा संचालक, व्यवस्थापक, सचिव किंवा अन्य अधिकारी हातेखाल त्या अपराधाबद्दल दोषी असल्याचे मानण्यात येईल आणि त्याच्याविरुद्ध कार्यवाही केली जाण्यास व तदनुसार शिक्षा मिळाऱ्यास तो पात्र ठरेल.

स्पष्टीकरण :—या कलमाच्या प्रयोजनार्थ—

(क) "कंपनी" याचा अर्थ, कोणताही निगम-निकाय, असा आहे व त्यात पेढी आणि अन्य व्यक्तिसंघ यांचा समावेश होतो; आणि

(ख) "संचालक" याचा पेढीच्या संबंधातील अर्थ, पेढीतील भागीदार, असा आहे.

३५. (१) या अधिनियम अधिकारी त्याखाली केलेल्या कोणत्याही नियमाखाली किंवा काढलेल्या हानिरक्षण आदेशाखाली सद्भावपूर्वक केलेल्या किंवा करावयाचे योजलेल्या कोणत्याही गोष्टीबद्दल कोणत्याही व्यक्ती विरुद्ध कोणताही दावा, उभ्योंचे किंवा अन्य दैवक कार्यवाही होऊ शकणार नाही.

(२) हा अधिनियम अधिकारी त्याखाली केलेला कोणताही नियम किंवा काढलेला आदेश यांच्यानुसार सद्भावपूर्वक केलेल्या किंवा करावयाचे योजिलेल्या कोणत्याही गोष्टीमुळे झालेल्या किंवा होण्याचा सभव असलेल्या कोणत्याही नुकसाबद्द शासनाबद्द कोणताही दावा किंवा अन्य वैद्य कार्यवाही होऊ शकणार नाही.

३६. (१) या अधिनियमाखाली शिक्षापात्र असणाऱ्या कोणत्याही अपराधाची, अधिकथित अपराध अपराधाची दखल घडला हे निरीक्षकाला जोळा सकजेते त्या दिनांकापासून तीन महिन्यांच्या आत मुळ्य निरीक्षकाने किंवा घेणे त्याच्या लेवी पुरवैमजुरीनिं तज्जार केल्याद्वेरीज कोणतेही न्यायालय दखल घेणार नाही.

परंतु, जेव्हा सकाप अधिवरणाने, मुळ्य निरीक्षकाने किंवा निरीक्षाने काढलेल्या लेवी आदेशाची अवज्ञा हा अपराध असेल त्था, त्याबद्दलची तकार ज्या दिनांकी अपराध घडला असे असरात करण्यात आले असेल त्या दिनांकापासून सहा महिन्यांच्या आत करता येईल.

(२) या अधिनियमाखाली शिक्षापात्र असलेल्या अपराधाची संपरीक्षा इलाखा पहर दंडाधिकारी किंवा प्रथम वर्ग दंडाधिकारी यांच्या न्यायालयाहून किंवा असे कोणतेही न्यायालय काणार नाही.

३७. (१) ज्या औद्योगिक वास्तूमध्ये पक्षास किंवा त्याहून अधिक व्यक्ती काढवर लावलेल्या औद्योगिक सेवा आहेत किंवा मार्गील वारा महिन्यांतील कोणत्याही एका दिवशी कामावर लावलेल्या होत्या त्या प्रत्येक योग्यता (स्थायी औद्योगिक वास्तूला 'औद्योगिक सेवायोजन (स्थायी आदेश) अधिनियम, १९४६' (१९४६ चा २०) आदेश) अधिनियम, याचे उपबंध, जण काही शी औद्योगिक वास्तू म्हणजे जिला त्या अधिनियमाच्या कलम १-पोटकलम १९४६ आणि (३) खालील अधिसूचनेद्वारे तो अधिनियम लागू केलेला आहे अशी औद्योगिक आस्थापना असावी 'प्रसूतिविषयक लाभ आणि उक्त वास्तूमधील कामगार त्याप्रमाणे अर्थानुसार कामगार असावा त्याप्रमाणे अधिनियम, १९६१' लागू होईल.

(२) पोटकलम (१) मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, तसे करण्याचा आपला उद्देश असल्याबद्दल किमान दोन महिन्यांची एटीस दिल्यानंतर शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे राज्य शासन याचे औद्योगिक वास्तूमध्ये पक्षास कमी व्यक्ती कामावर लावलेल्या आहेत किंवा मार्गील वारा महिन्यांतील कोणत्याही एका दिवशी काढवर लावलेल्या होत्या त्या प्रत्येक औद्योगिक वास्तूला 'औद्योगिक सेवायोजन (स्थायी आदेश) अधिनियम, १९४६' (१९४६ चा २०) याचे सर्व किंवा कोणतेही उपबंध, जपू काही वशी औद्योगिक वास्तू म्हणजे जिला त्या अधिनियमाच्या कलम १-पोटकलम (३) खालील अधिसूचनेद्वारे तो अधिनियम लागू केलेला आहे अशी औद्योगिक आस्थापना असावी आणि उक्त वास्तूमधील कामगार हा जण काही त्या अधिनियमाच्या अर्थानुसार कामगार असावा त्याप्रमाणे लागू करू शकेल.

(३) 'प्रसूतिविषयक लाभ अधिनियम, १९६१' (१९६१ चा ५३) यामध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, त्या अधिनियमाचे उपबंध प्रत्येक आस्थापनेला, जण काही ती आस्थापना म्हणजे जिला तो अधिनियम यांच्या कलम २-पोटकलम (१) खालील अधिसूचनेद्वारे लागू केलेला आहे अशी आस्थापना असावी त्याप्रमाणे लागू होतील :

परंतु, उक्त अधिनियम घरगुती कामगाराला लागू होताना खालील फेरबदलासह लागू होईल, ते असे :—

(क) कलम ५ मध्यील पोटकलम (१) च्या स्पष्टीकरणातील "किंवा दिवसाला एक रुपया, यांपैकी जे अधिक असेल ते" हे शब्द गाळ्यात जातील, आणि

(ख) कलमे ८ आणि १० गाळ्यात जातील.

३८. (१) 'कारवाने अधिनियम, १९४८' (१९४८ चा ६२) याचे प्रकरण ४ ये व कलम काही उपबंध ५५ हे औद्योगिक वास्तूला लागू होईल आणि त्या अधिनियमातील बाकीचे उपबंध कोणत्याही औद्योगिक औद्योगिक वास्तूला लागू करावयाचे नाहीत.

(२) दुकाने किंवा व्यापारी आस्थापना यांमधील कामगारांच्या कामासंबंधीच्या परिस्थितीचे विनियमन करण्याबाबतच्या कोणत्याही कायद्यामध्ये अंतर्भूत असलेली कोणतीही गोष्ट हा अधिनियम जिला लागू होतो थाशा कोणत्याही आस्थापनेला लागू होणार नाही.

३९. (१) 'औद्योगिक विवाद अधिनियम, १९४७' (१९४७ चा १४) याचे उपबंध प्रत्येक 'औद्योगिक विवाद अधिनियम', १९४७ असल्याचा बाबत उद्दभवणाऱ्या बाबोता लागू होतील.

(२) पोटकलम (१) मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी,—

(क) नियोक्त ने कामगारांना कल्जा माल देणे,

(४) कामगाराने अनवलेत्या विड्या किंवा सिगार किंवा दोन्ही नियोक्त्याने ना पासंत करणे,
(५) नियोक्त्याने नापासंत केलेल्या विड्या किंवा सिगार किंवा दोन्ही या वहूचे वेतन देणे,

यासंबंधी नियोक्ता आणि कामगार यांच्यामध्ये उद्भवयाचा तंदा [राज्य शासन, या वावतीत नियमांच्यारे विनिर्दिष्ट करील, अशा वेळेत व अशा प्राधिकरणाकडून मिटवणीसाठी निर्देशित करण्यात येईल आणि अशा नियमांमध्ये असा तंदा या रीतीने मिटवण्यात येईल ती संप्रित रीत ही उपचारित केलेली असेल.]

(३) पोटकलम (२) बाली विनिर्दिष्ट केलेल्या प्राधिकरणाने केलेल्या मिटवणीसुळे नाराज्ञालेत्या कोणत्याही व्यक्तीला, राज्य शासन यावावतीत भास्तकीय राजवाचासून अधिसूचनेद्वारे विनिर्दिष्ट करील अशा प्राधिकरणाकडे आणि अशा मुक्तीमध्ये अपील करता येईल.

(४) पोटकलम (३) बाली विनिर्दिष्ट केलेल्या प्राधिकरणाचा निर्णय अंतिम असेल.

या अधिनियमाची ४०. (१) त्या त्या यांची अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यामध्ये अथवा कोणत्याही नियाढा, विसंगत असलेले करार किंवा नोकरीची संविदा—मग ती या अधिनियमाच्या प्रारंभावूर्वी केलेली असोत वा नंतर केलेली कापदे व कंरार यांची असोत—यांच्या तरतुदीमध्ये या अधिनियमाच्या उपबंधांशी विसंगत असे काहीही अंतर्भूत अपले तरी, ते परिणामकाता उपबंध परिणामक होतील :

परंतु, जेव्हा असा कोणत्याही लवाद-निवाडा, करार, नोकरी वी संविदा यांदाली किंवा अन्यथा कोणत्याही बाबीच्या संबंधात कामगार काही लाभाना हक्कदार असून, या अधिनियमाची ती तो ज्या लाभाना हक्कदार होईल त्यांच्यापेक्षा हे लाभ त्याला अधिक अनुकूल असतील तेव्हा, कामगाराला अन्य बाबीच्या संबंधात या अधिनियमाचाली लाभ मिळत असला तरीही, त्या बाबीच्या संबंधात अधिक अनुकूल लाभ मिळण्याचा त्याचा हक्क चालू राहील.

(२) कोणत्याही कामगाराला एदाचा बाबीचा संबंधात जे हक्काने मिळ शकतील त्यांहून अधिक अनुकूल असलेले असे अधिकार व विशेष सवलती ओपणास मिळण्यासाठी नियोक्त्याची करार करण्यास या अधिनियमात अंतर्भूत असलेली कोणतीहीं गोष्ट प्रतिवंधक आहे, असा तिचा अर्थ लावला जाणार नाही.

सूट देण्याची शक्ती. ४१. राज्य शासन शास्तकीय राजवाचातील अधिसूचनेद्वारे, कोणत्याही ओदीगिक वास्तव्या वगला अथवा नियोक्त्याच्या किंवा कामगारांच्या वगला या अधिनियमाच्या सर्वे किंवा त्यापैकी कोणत्याही उपबंधापासून किंवा त्याखाली केलेल्या कोणत्याही नियमांपासून कोणत्याही स्त्री-कामगाराला कोणतीही सूट देण्याची शक्ती राज्य शासनाला या कलमातातून कोणत्याही गोष्टीसुळे प्रदान झालेली आहे, असा तिचा अर्थ लावला जाणार नाही.

केंद्र सरकारच्या ४२. या अधिनियमाच्या अमंलवाचावणीवाबाबत केंद्र सरकार राज्य शासनाचा निदेश देऊ निदेश देण्याच्या अकेले.

शक्ती.

खाजगी राहत्या ४३. खाजगी राहत्या घराचा मालक किंवा तावाधारक असलेली जी अक्ती अशा राहत्या वरांमधील स्वयंरोज-घरामध्ये तिच्यावरोबर राहणाऱ्या व तिच्यावर अवलून असलेल्या तिच्या कुटुंबातील व्यक्तींच्या भदतीने गारी व्यक्तीना अशा खाजगी राहत्या घरामध्ये कोणतीही निर्मिति-प्रक्रिया चालवील त्या व्यक्तीला या अधिनियमात अधिनियम लागू अंतर्भूत असलेली कोणतीही गोष्ट लागू होणार नाही :

नाही. परंतु, त्या घराचा मालक किंवा तावाधारक म्हणजे हा अधिनियम ज्याला लागू होते त्या नियोक्त्याचा कामगार असता काचा नये.

स्पष्टीकरण.—या कलमाच्या प्रयोजनार्थ, “कुटुंब” याचा अर्थ, मालकाचा किंवा तावाधारकाचा विवाहसाठी द त्याची मुलेवाढे, असा आहे.

नियम करण्याची ४४. (१) राज्य शासनाला, या अधिनियमाची उदिष्टे पार पाइण्यासाठी शास्तकीय राजपत्रातील शक्ती अधिसूचनेद्वारे नियम करता येतील.

(२) विषेषाः आणि पुर्वगांधी शक्तीच्चा व्यापकतेला तोष न येता, असा सिद्धमोर्मध्ये छालील सबै किंवा त्यांपैंडी कोन्हारी शाब्दिकाठी उपचय करता येईल, त्या असा—

(क.) ज्यांच्या जधीनेने या अधिनियमाखाली लायतन मंजूर करता येईल किंवा त्याचे नवीकरण काळा येईल त्या असी कृ शर्ती आणि आणा लायतनाच्या संप्रवात शाब्दी लागणारी फी;

(ख.) या अधिनियमाखालील लायतनाकाठी फरवावाच्या भावाचा तमुना व असा अजीसीकरन मादर करताचे दस्तऐवज व शब्दांचे;

(ग.) लायतन मंजूर करण्याकाठी किंवा नाकारणाकाठी सकम प्राधिकरणाने विचारान आवाच्या अस्य ताढी;

(घ.) लायतन मंजूर करण्याचा किंवा भेजूर करण्याचे नाकारणामध्ये आदेशाविषद्ध किंवा मुद्रोत किंवा फी भूल आणि कोणत्या प्राधिकरणाकडे अपोल दाखल काळा येईल;

(इ.) केंद्रीय उत्पादन युक्त क्रियापाने मकत केलेल्या तंत्राखूदे ग्रनाण व नियोक्त्याने निर्मिती केलेल्या विषया किंवा सिगार यांची किंवा दोहऱ्यांची संख्या विनियिष्ट करणे आणि प्राधिक वित्तवेदन नियोदयाने गळम प्राधिकरणाकडे मादर करणे;

(झ.) या अधिनियमाखाली निरीभकांता प्रदान करता येतील त्या शक्ती;

(झ.) या अधिनियमाखाली ज्या प्रकारची स्वच्छता राखणे आवश्यक आहे त्यावाबतची मानके;

(झ.) या अधिनियमाखाली ज्या प्रकारची प्रकाशयोजना बांधवीजन आणि तपमान राखणे आवश्यक आहे त्यावाबतची मानके;

(झ.) या अधिनियमाखाली कांगल्या पद्धतीच्या मुताच्या व शीचकूप यांची व्यवस्था करणे आवश्यक आहे;

(झ.) या अधिनियमाखाली पुरवावयाच्या घुण्याच्या सोयी;

(झ.) आहारपूर्व;

(झ.) कामाच्या जवधीसंवधीच्या नोटिशीचा तमुना व रीत;

(झ.) आस्थापनेच्या वाहेर केलेल्या कामाच्या नोंदी कोणत्या तमुन्यात ठेवल्या जातील;

(झ.) वातरफे आवेद्या किंवा नोंदीरीतून मुक्त करण्यात आलेल्या किंवा कात केलेल्या कामग्राहणाला कोणत्या प्राधिकरणाकडे व किंवा मुद्रोत अपोल करता येईल;

(झ.) कामगारांना अप्रथान्ते आणि अन्य वस्तु यांची संवलनीच्या भावाने विकी केल्यामुळे उपायित होणाऱ्या कापथाचे रोख सामूल्य कशा रोतीने संगणित केले जाईल;

(झ.) या अधिनियमाचे उपचय व व्याख्याली केलेले नियम दोन्हे खालीने अनुपालन क्वाड्रेंसाठी आरपणमध्ये ठेवावे लागलील ते अभिलेख व नोंदवण्हा;

(झ.) प्रथमेच्चागच्या पेट्या किंवा कापाटे आणि त्यातील रायग्री यांची देवध्वाल व असा नोंद्या ज्यांचा ताव्यात ठेवल्या जातील त्या व्यक्ती;

(झ.) विड्या किंवा विशार यांची किंवा दोहऱ्यांची विलेवारी किंवा अवहेर आणि नापसंत झालेला किंवा किंवा विशार किंवा दोहऱ्यांची विलेवार कशा रीतीने करण्यात येईल;

(झ.) कामगाराने वनवलेल्यांकी दिले इकै विषया किंवा सिगार किंवा दोहऱ्यांची वापसीत करता येतील त्याची कमाल भर्यावा उरवणे;

(झ.) विड्या किंवा विशार किंवा हांडी व इत्यत वनवल आवाच्यासाठी ज्या व्यक्ती करणा भाल त्यक्तपाने किंवा इंजिनिअर्सांनी विलेवार कशा कोणत्या डिकाणी देलन दिले जाईल ते दिनिरंगट करणे;

(झ.) कामगारांना विड्यांकी किंवा तंदाचूबी पाने अहवत करण्या यांची यादव करण्यावर निरीक्षकांनी देखरेख ठेवणे;

(झ.) कामगारांच्या सुरक्षिततेली शर्तीचाचे व्यावधारी उद्यरयांची;

(झ.) [कल्य १९ च्या दोटकलम (२) पद्ध्ये विनियिष्ट केलेला हठा विट्कमुळीसाठी ज्या देलेल्ये विदेशित करण्यात केलेली असा तंदा ज्यांची संक्षेप रीतीने व असा प्राधिक व्याकृत मिटवण्यात येईल की रीत व ते प्राधिकरण आणि] ज्या प्राधिकरणाकडे व्याप्र उल्फेविलेल्या प्राधिकरणाने केलेल्या मिटवणूकीनावत अपोल होऊ शकिल ते प्राधिकरण;

(झ.) विहित करणे जावऱ्यक असलेली किंवा करता येईल यांची कोणहीही बाब.

(३) या आधिनिमाळी केलेले सर्व नियम शासकीय राजपत्रापुढे कांशित केले जातील आणि ते आशी प्रतिष्ठ केले पाहिजेत या शर्तीच्या अधीन असतील, आणि 'सर्व धारण वाक्खंड अधिनियम, १८९७' (१८९३ चा १०)-कलम २३-खंड (३) खाली विनिर्दिष्ट करावयाचे दिनांक प्रस्तावित नियमाचा मसुदा या दिनांकास प्रसिद्ध झाला होता त्या दिनांकापासून तीन महिन्यांच्या अलिकडचे असणार नाहीत.

(४) या केलमाळाली केलेला प्रत्येक नियम, तो करण्यात आल्यानंतर होईल तितक्या लवकर जेवे राज्य विधानमंडळ दोन सभागृहांचे बनलेले असेल तेथे त्यांच्या प्रत्येक सभागृहापुढे ते एका सद्वै किंवा दोन क्रमवर्ती सद्वै मिळून छनलेल्या अशा एकूण तीस दिवसांच्या कालावधीत सवासीन असताव ठेवला जाईल आणि उया सज्जात तो वाप्रमाणे ठेवला गेला ते किंवा त्यांच्या पाठोपाठचे सद्वै संपूर्णपूर्वी जर, त्या नियमात कोणतेही आपरिवर्तन करण्यावाळन सभागृहांचे मतैक्य झाले किंवा तो नियम करण्यात ऊ नये याबाबत सभागृहांचे मतैक्य झाले तर तो नियम त्यानंतर अशा आपरिवर्तित रूपातच परिणामक होईल किंवा, प्रकरणपरत्वे; मुळीच परिणामक होणार नाही; तथापि अशा कोणत्याही आपरिवर्तनापुढे तिवा शून्यीकरणापुढे, तत्पूर्वी त्या नियमाखाली करण्यात आलेल्या कोणत्याही गोष्टीच्या विधिग्राह्यतेस दरव येणार नाही.